

**ОБСТАНОВКА ЗДІЙСНЕННЯ КРАДІЖОК НА МОРСЬКОМУ
ТРАНСПОРТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Злочини скоюються внаслідок певного детермінуючого комплексу, елементи якого відображаються в обстановці здійснення кримінального діяння. Обстановка впливає на злочинця, змушує останнього приймати ті або інші варіанти поведінки. Внаслідок взаємодії злочину й навколишньої обстановки виникає важлива криміналістична інформація.

У літературі існують різні підходи до визначення обстановки злочину. Обстановка — це матеріальне середовище, що відображає картину підготовки, здійснення й приховання злочину. Обстановка здійснення злочину характеризується безліччю елементів: об'єкти, явища, процеси, умови, положення, стани, відносини, середовище, яке оточує злочинця [1, 79].

В. В. Тіщенко в обстановку включає час, простір, матеріальну обстановку, погодні умови, поведінку учасників події, соціально-побутові й психологічні відносини між учасниками події; умови загального порядку; обставини, які сприяли або перешкоджали здійсненню злочину [2, 69–70].

На наш погляд, у контексті теми дослідження більш точною є думка В. В. Тіщенка, оскільки він включає в обстановку й соціально-побутові, й психологічні відносини між членами злочинної групи, а це середовище, в якому можливо виявити необхідну для розслідування інформацію. Наприклад, хто організатор, виконавець і т.п.

На об'єктах матеріальної обстановки відображаються дії людей, знарядь злочинців, змінюється обстановка на місці події, тому сліди на предметах обстановки дозволяють відновити картину злочину. Виявлення, вилучення й осмислювання таких слідів може дозволити встановити механізм здійснення крадіжки, важливі елементи поведінки злочинця.

Уважне вивчення обстановки дає можливість зрозуміти, що відбулося, встановити внутрішні зв'язки між діями суб'єктів крадіжки. Іноді дослідження змін, які перетерпіла реальна обстановка, дозволяє судити про психологічні особливості учасників події (рішучість або боязкість, обережність або сміливість і т.п.).

Кожне явище має безліч сторін і властивостей, а досліджують лише необхідне. При цьому про обстановку необхідно говорити у вузькому значенні цього слова — обстановка на місці події й у ширшому — яка охоплює умови на місці крадіжки й поза цим місцем — будинку, в інших місцях, де є сліди підготовки, здійснення й приховання крадіжок.

Обстановка здійснення крадіжок на морському транспорті, на наш погляд, містить у собі стан, властивості й відносини як матеріальних об'єктів, так і суб'єктів, які оточують розкрадачів, які вплинули на вибір предмета крадіжки, спосіб підготовки, здійснення й приховання крадіжки, а також на утворення слідів цього злочину.

Проведене нами узагальнення слідчої й судової практики, аналіз літератури по даній темі дозволяють стверджувати, що обстановка здійснення крадіжки на морському транспорті включає три основні компоненти: матеріальний, організаційно-управлінський і соціально-психологічний. У межах кожного можливе створення підсистеми, тобто виділення його структурних частин, що дозволяють вивчати їхню сутність, виділити їх найбільш важливі частини, досліджувати їх взаємозв'язки й взаємовплив, їх обумовленість один одним [3, 17].

1. Матеріальне середовище — це об'єкти, суб'єкти, явища, що характеризуються станом, взаємозв'язками, змінами в часі й просторі. Час і простір, як форми існування матерії, носять загальний характер. Осмислюючи час, необхідно, насамперед, аналізувати послідовність або рівномірність, давнину, тривалість, далекість у часі певних подій, фактів, доказів.

У зв'язку з тим, що час вчинення злочину підлягає доведенню, не можна не відзначити, що 65 % крадіжок вантажів на морському транспорті відбувається вночі. За нерозкритими кримінальними справами уночі скоєно 70 %, удень тільки 4 % крадіжок; при розслідуванні 26 % крадіжок час слідчим не встановлено. Характерно й те, що близько 90 % крадіжок здійснюється докерами-механізаторами в другій половині зміни. Часто для здійснення крадіжок злочинці вибирають певні метеоумови (дощову погоду, снігопад, туман).

Центральним елементом матеріальної обстановки є місце здійснення крадіжки, під яким розуміється не тільки територія, де був вилучений предмет крадіжки, але й територія, де злочинець тимчасово приховував викрадене, а також територія, через яку він переміщав за межі судна й порту цей предмет.

Найбільша кількість крадіжок — 32 % відбувається зі складських приміщень; із трюмів суден — 30 %; з відкритих площадок — 28 %; з вагонів — 10 %. За не розкритими кримінальними справами зі складів здійснено 20 % крадіжок; трюмів — 8 %; з вагонів — 22 %; з відкритих площадок — 30 % [3, 19].

За даними нашого дослідження, 90 % усього викраденого майна тимчасово переховувалося на території порту.

До суб'єктів обстановки належать особи, які не брали участь у крадіжці, але сприймали цю подію. Найбільш типовими суб'єктами обстановки можуть бути: члени докерських бригад, крановики, особи, що ведуть рахунок вантажам, охоронці, прикордонники, митники, залізничники, члени екіпажів суден, співробітники органів внутрішніх справ і інші особи.

Об'єкти обстановки можна поділити на макро- і мікрооб'єкти. У зв'язку із цим уявляється перспективна можливість використання мікробіологічних об'єктів у процесі розслідування крадіжок вантажів з контейнерів, вагонів, що прибули з віддалених регіонів нашої країни і особливо через її межі. Тому в процесі огляду місця події необхідно вирішувати питання використання мікробіологів як фахівців для виявлення й витягу мікрофлори й мікрофауни із цих об'єктів, а надалі при обшуку здійснювати пошук цих мікрооб'єктів на одязі, тілі, у житлі, машині підозрюваних.

2. Організаційно-управлінське середовище — це та частина обстановки, що утворюється в результаті функціонування різних організацій, установ на тери-

торії порту й суден, що знаходяться у причалів. За функціональною ознакою її можна поділити на виробничу й правоохоронну.

Виробнича — це середовище, що оточує розкрадачів, яке утворилося в результаті діяльності різних структурних підрозділів, ланок порту, суден по доставці, прийманню, зберіганню, вантажно-розвантажувальних операціях і т.п., що впливає на схоронність вантажів.

Правоохоронна обстановка характеризує рівень організації розвитку й діяльності різних підрозділів МВС, формувань, спеціально створених або тих, які виконують функції по забезпеченню схоронності матеріальних цінностей на території порту. Особливо це важливо для встановлення корупційних зв'язків груп розкрадачів і співробітників цих підрозділів.

3. Соціально-психологічне середовище є важливим елементом обстановки і характеризує відносини, які складаються між особами з приводу чинених крадіжок.

На морському транспорті біля 70 % крадіжок здійснюється в портах при вантажно-розвантажувальних роботах, що виконуються бригадами докерів-механізаторів. Тому важливе значення має дослідження мікроклімату, що існує усередині цих колективів, а також у ланках, що утворюються при виконанні робіт.

Звертає на себе увагу той факт, що при анкетуванні 93 осіб, що відбували покарання за вчинення крадіжки, тільки близько 10% опитуваних указали на обстановку, що панувала в колективі, як на фактор, що стримує від крадіжки. Тому необхідно поліпшити профілактичну роботу в трудових колективах.

Певне значення може мати психологічна обстановка за місцем проживання й проведення дозвілля підозрюваних. Найчастіше саме тут варто шукати розгадку мотивів, а нерідко й причини здійснення цього виду злочинів.

Крім умов, що сприяють вчиненню крадіжок, завжди існують умови, що перешкоджають цьому. Елементи обстановки, що перешкоджають вчиненню крадіжки вантажів, важливі для розслідування тим, що розкрадач опиняється в проблемній ситуації, він змушений вишукувати способи їхнього подолання (розкрити, обійти, використовувати техніку, допомогу інших осіб), що призводить до зміни первісної обстановки, тобто до збільшення криміналістичної інформації. У таких елементах обстановки відображається найбільша кількість слідів злочину.

Таким чином, у криміналістичному плані дослідження обстановки, у якій діють розкрадачі при здійсненні крадіжок на морському транспорті, дозволяє: по-перше, визначити можливі дії злодіїв у підготовці до крадіжки й потенційні джерела інформації про ці обставини; по-друге, проаналізувати механізм здійснення крадіжки й змодельовати дії злодія на місці злочину (який залишив сліди, який вилучив матеріальні цінності, встановити коло можливих очевидців і т.п.); по-третє, виявити умови, які сприяли або перешкождали вчинити крадіжку, а також як вони впливали на поведінку злодія, які зміни він вніс в обстановку й у чому це виразилося; по-четверте, знаючи, як діяв розкрадач у типовій обстановці, можна більш цілеспрямовано планувати профілактичні заходи.

Література

1. Куликов В. Н. Криминалистическое понятие обстановки совершения преступления // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. — М., 1982. — № 5. — С. 74–81.
2. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: Монографія. — О.: Фенікс, 2007. — 260 с.
3. Берназ В. Д. Методика расследования краж народнохозяйственных грузов на морском транспорте: Учеб. пособие. — К.: ПИИРИО Киев. высш. шк. МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1989. — 72 с.

УДК 343.985:343.611

М. О. Ткаченко

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ
З МЕТОЮ ЗАВОЛОДІННЯ НЕРУХОМИМ МАЙНОМ:
ДЕЯКІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Протягом останніх десяти років в Україні спостерігається зростання кількості тяжких злочинів з проявом особливої жорстокості, використанням вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв. З розвитком ринкової економіки, інституту приватної власності та інших чинників, що сприяють конкуренції як в бізнесі, так і в політичній діяльності, дедалі більше поширюється такий вид злочину, як вбивство з метою заволодіння нерухомим майном.

Це значною мірою нове для нашого суспільства кримінальне явище. Зростання кількості вбивств з метою заволодіння нерухомим майном також зумовлюється падінням рівня добробуту значної частини населення, відсутністю житла у багатьох громадян нашої держави, зростанням цін на нерухомість, дезорганізацією розвитку нормальних ринкових відносин, недосконалістю їх правового регулювання, особливо у сфері приватизації, різким ростом озброєності злочинних угруповань, якості їх технічної оснащеності і значним фінансовим забезпеченням, загостренням конфліктів між злочинними угрупованнями через розподіл сфер злочинного впливу, активним створенням злочинними об'єднаннями власних комерційних структур і використанням їх для вчинення злочинів.

Особливої актуальності, на нашу думку, цьому напрямку дослідження додає те, що сучасна глобальна фінансова криза створює умови для докорінної зміни будівельного ринку в Україні та загострення ситуації у цій сфері. Доступ пересічних громадян до можливостей отримання житла стає у цій ситуації дедалі обмеженим, що і створює додаткові передумови для вчинення умисних вбивств з метою заволодіння нерухомим майном.

Передусім варто відзначити, що під умисним вбивством, вчиненим з метою заволодіння нерухомим майном, треба розуміти умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (за-